

І. П. Сидоров,
здобувач, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

DOI: 10.32702/2306-6814.2019.3.72

ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

I. Sydorov,
candidate for a degree, Dnipro State University of Agrarian and Economics

FORMATION OF INNOVATION-INVESTMENT STRATEGY FOR ENTERPRISE DEVELOPMENT

У статті визначено, що стратегія розвитку підприємства на основі активізації його інноваційно-інвестиційної діяльності, як ключового фактора підвищення конкурентоспроможності продукції, ґрунтується на визначенні стратегічної мети та пріоритетних завдань їх досягнення. Для формування інноваційно-інвестиційної стратегії важливим є визначення методів її розробки, основними з яких є експертні, фактографічні та економіко-математичного моделювання. Аргументовано, що в процесі формування інноваційно-інвестиційної стратегії розвитку підприємства необхідно мати інформаційну базу, яка створюється на етапі стратегічного аналізу.

Дослідженнями встановлено, що основу технологічного і економічного обґрунтування інноваційно-інвестиційної стратегії розвитку підприємства становлять такі складові, як наявність попиту споживачів, інтелектуальних і технологічних можливостей використання досягнень науки і техніки; технічних і економічних можливостей підприємства щодо організації виробництва й збуту нової продукції; можливість виготовляти нову продукцію і доводити її до споживачів способами, які мають переваги перед конкурентами.

The article determines that the strategy of development of the enterprise based on the activation of its innovation and investment activity, as a key factor for increasing the competitiveness of product; based on the definition of the strategic goal and the priority tasks. Innovation and investment strategy aims to provide a concentration of business opportunities in the priority areas of technological development, improving the efficiency of its resource potential.

To generate innovative investment strategy it is important to determine methods of development, the main ones being the expert, factual, economic and mathematical modeling. Argued that the process of innovation and investment development strategy must have a knowledge base that is created during the strategic analysis. Innovation and investment development strategy has its own characteristics, among which we observed the following: the use of specific methods and means of market research; raising the level of information support for the formation of innovation and investment strategy; improving forecasting future development as a result of an innovative strategy; evaluation of the innovation capability of enterprise.

Research has established that the basis of technological and economic substantiation of innovative investment development strategy are such components as the demand of consumers, intellectual and technological possibilities of the use of science and technology; technical and economic opportunities of the enterprise concerning the organization of production and sales of new products; the ability to produce new products and bring them to consumers in ways that have advantages over competitors. In the process of formation and implementation of innovation and investment

development strategy, it is necessary to consider and solve the problems that arise in the relations between the subjects of the innovation process: investors, developers of innovations, producers, consumers, society as a whole.

Ключові слова: агропромислове виробництво, інноваційно-інвестиційна діяльність, інноваційний розвиток, інноваційно-інвестиційна стратегія, підприємство, методи дослідження.

Key words: agro-industrial production, innovation and investment activity, innovative development, innovation-investment strategy, enterprise, research methods.

ВСТУП

У сучасних умовах активна інноваційно-інвестиційна діяльність є основним чинником прискореного науково-технічного розвитку агропромислового виробництва. Життєздатність підприємств та їх конкурентоспроможність повністю залежить від якісних змін економічного потенціалу, що відбуваються під впливом інноваційних процесів. З огляду на це, важливо зосередити орієнтири розвитку підприємств в інноваційному напрямі, тобто досягти зростання обсягів виробництва конкурентоспроможної продукції переважно завдяки активному використанню інновацій.

Теоретичні, методологічні та практичні засади ефективності інвестицій стосовно сучасних умов поглиблено у працях І. Ансофа, Л. Гітмана, Дж. Кейнса, Д. Норта, М. Портера, Й. Шумпетера, Дж. Розенберга, П. Самуельсона, В. Беренса, В. Бочарова, П. Віленського, П. Маленкова, Ю. Яковця, а в Україні, зокрема, І. Бланка, О. Бородіної, П. Гайдуцького, В. Геєця, А. Гойка, Б. Губського, М. Корецького, П. Макаренка, Л. Мельника, О. Мертенса, В. Пономаренко, Н. Татаренко, В. Федоренка, О. Ястремської та ін. Проблемі ефективності інвестицій в аграрну сферу присвячено роботи вітчизняних вчених В. Андрійчука, І. Вінченка, С. Гуткевич, П. Канінського, М. Кіселя, М. Коденської, Є. Ланченка, Ю. Лупенка, К. Пріб, О. Шестопаля та ін.

Разом з тим, узагальнення досягнень економічної думки засвідчує, що, незважаючи на значну кількість наукових досліджень щодо інвестиційної діяльності в агропромисловому виробництві, вона поки що залишається не вирішеною остаточно. Подальшого розвитку потребує комплекс питань, пов'язаних з поглибленням методологічних засад інвестиційної діяльності підприємств, удосконалення методичних підходів до оцінювання їх інвестиційної привабливості, обґрунтування інноваційно-інвестиційної стратегії їх розвитку.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Завданнями статті є:

— дослідити фактори зовнішнього оточення і внутрішнього середовища для визначення стану інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств і умов її подальшого розвитку;

— визначити особливості вибору інноваційно-інвестиційної стратегії розвитку суб'єктів господарювання в агропромисловому виробництві;

— здійснити аналіз методів дослідження формування інноваційно-інвестиційної стратегії розвитку підприємств.

РЕЗУЛЬТАТИ

Інноваційні процеси за своєю сутністю є стохастичними, тому підприємство повинно розробляти програму заходів, необхідних для цілеспрямованого впливу на

ці процеси. Хоч і можливості цілеспрямованого впливу обмежені особливостями самого інноваційного процесу, основна увага повинна приділятися визначенню шляхів і методів підвищення ефективності управління ним протягом усього інноваційного циклу. Вибір інноваційно-інвестиційної стратегії розвитку окремих суб'єктів господарювання в повинен враховувати такі особливості: застосування специфічних методів досліджень, що передують розробці нововведень; збільшення глибини прогнозування майбутнього розвитку подій як результату інноваційно-інвестиційної діяльності; значний обсяг інформації, постійне її накопичення й аналіз з метою обґрунтованого прийняття управлінських рішень, своєчасного реагування на можливості й загрози, що з'являються на споживчому ринку; багатоваріантність прогнозів, що обумовлює розробку кількох альтернативних варіантів стратегії; оцінка спроможності суб'єкта господарювання сприймати інновації.

Інноваційна стратегія повинна одночасно враховувати потреби зовнішнього середовища і технологічні можливості підприємства. Якість інноваційної стратегії визначається її можливістю успішно реагувати на ринкові зміни. Ринок диктує вимоги і правила, згідно з якими інновації можуть з'явитися тільки в тому випадку, коли для цього є об'єктивні умови: наявність потенціалу, що визначає можливості ринку сприйняти розроблені і запропоновані підприємствами інновації певного типу й спрямованості; можливість впровадження досягнень науки і техніки в конкретні види продукції, технології, товари, які здатні задовольнити попит споживачів; можливість підприємства розробити (або придбати), виготовити й просувати інновації на ринку.

Отже, основу технологічного і економічного обґрунтування інноваційно-інвестиційної стратегії розвитку підприємства становлять такі складові, як наявність попиту споживачів, інтелектуальних і технологічних можливостей використання досягнень науки і техніки; технічних і економічних можливостей підприємства щодо організації виробництва й збуту нових товарів (виробів); можливість виготовляти нову продукцію і доводити її до споживачів способами, які мають переваги перед конкурентами. При цьому слід пам'ятати, що об'єктивно виникаючі зміни потреб та попиту споживачів на продукцію будуть обумовлювати необхідність постійної роботи щодо визначення та аналізу їх нових інтересів.

У процесі формування та реалізації інноваційно-інвестиційної стратегії розвитку необхідно враховувати й вирішувати проблеми, що виникають у взаємовідносинах суб'єктів інноваційного процесу: інвесторів, розробників інновацій, виробників, споживачів, суспільства в цілому. Оскільки інвесторів передусім цікавить отримання високого доходу за мінімального ризику, вірогідність якого є значною в інноваційних проектах,

це може стати перешкодою до здійснення інвестицій в інноваційний розвиток виробництва. Стосовно розробників інновацій, то внаслідок їх можливої необізнаності у змінах, нові види продукції можуть не відповідати вимогам ринку і не знайти свого споживача. Проблеми, що виникають у виробників нового продукту, пов'язані з істотним збільшенням витрат виробництва, які дуже важко спрогнозувати на етапі розробки інновацій. Як і інновації впливають практично на всі аспекти життєдіяльності суспільства, так і суспільство та його окремі інституції впливають на інноваційні процеси за допомогою економічних, політичних, правових, соціальних важелів. Основна проблема виникає у проведенні оцінки суспільними інституціями інноваційних рішень, у визначенні рівня регулюючих впливів при збереженні економічної свободи окремих підприємств. Для подолання опору радикальним змінам вище означених суб'єктів інноваційного процесу, необхідно привести їх внутрішні можливості у відповідність до зовнішніх умов інноваційного розвитку, що в свою чергу потребує постійного моніторингу достатності мотивації інноваційних процесів.

Для вирішення проблеми забезпечення розвитку підприємства на основі активізації інноваційно-інвестиційних процесів, формування стратегії повинно ґрунтуватися на таких принципах:

- визнання пріоритетності інноваційно-інвестиційної діяльності і її підпорядкованість вирішенню конкретних проблем створення та впровадження науково-технічних ресурсозберігаючих технологій, що дозволить модернізувати раніше освоєну продукцію й виготовляти нову відповідно до сучасних світових стандартів;
- забезпечення комплексного системного підходу до здійснення техніко-технологічного оновлення агропромислового виробництва;
- врахування багатоваріантних прогнозів розвитку ринкових процесів обумовлює гнучкість інноваційно-інвестиційної стратегії;
- прийняття в якості запоруки інноваційного розвитку власні науково-технологічні, фінансово-економічні, виробничі можливості;
- організація постійного стратегічного моніторингу за розвитком світових досягнень науково-технічного прогресу, оперативне коригування власної інноваційно-інвестиційної політики відповідно до ринкових змін;
- отримання позитивного результату відповідно до цілей загальної стратегії розвитку підприємства внаслідок реалізації інноваційно-інвестиційної стратегії розвитку;
- формування дієвої системи мотивів і стимулів розробки й реалізації творчих, інноваційних ідей [2].

Стратегія розвитку підприємства на основі активізації інноваційно-інвестиційної діяльності як ключового фактора підвищення конкурентоспроможності продукції ґрунтується на визначенні стратегічної цілі та пріоритетних завдань їх досягнення. При формуванні системи цілей і пріоритетних завдань слід пам'ятати, що вони повинні бути конкретними, мати чітко визначений порядок вирішення, бути побудованими на принципах взаємного доповнення. Крім цього, правильно сформовані цілі й завдання мають відповідати таким вимогам: реальність, досяжність, орієнтація на високий результат, однозначність для прийняття, відображення змісту діяльності [10].

Формування системи стратегічних цілей і завдань починається з визначення загальних (базових) цілей підприємства, які відображаються в загальних термінах постановкою конкретних, кількісно визначених цілей. Стратегічні цілі інноваційного розвитку конкретизуються в тактичних цілях, які враховують конкретну ситуацію і окреслюють бажані результати. Відповідно цілі мають короткостроковий, оперативний характер (наприклад, досягнення певної величини темпів росту виробництва валової продукції, обсягів її збуту, прибутку тощо). Слід зазначити, що при визначенні кількості й складу цілей підприємства доцільно використовувати побудову цільової моделі у вигляді дерева цілей, що дозволяє упорядковувати їх ієрархію.

Інноваційно-інвестиційна стратегія має на меті забезпечити концентрацію всіх можливостей агропромислового виробництва за пріоритетними напрямками науково-технічного розвитку, підвищення ефективності використання його ресурсного потенціалу. Формування стратегії передбачає набір можливих рішень, визначення "вузлових точок" прийняття того або іншого рішення та аналіз їх впливу на значимість окремого етапу та інноваційного процесу в цілому [4; 9]. Прийняття конкретного варіанту рішення повинно ґрунтуватися на побудові інноваційної моделі, за допомогою якої можна визначити його очікувану цінність та діапазон можливих змін.

Для отримання якісної інноваційно-інвестиційної стратегії розвитку підприємства, важливим є визначення правильних методів її розробки, основними з яких, в залежності від природи застосовуваної інформації, є експертні, фактографічні та економіко-математичне моделювання [3; 8]. За допомогою експертних методів можна визначити пріоритетні напрями науково-технічного розвитку, вибір інноваційної стратегії, проектування проблемної ситуації тощо. Фактографічні методи прогнозування ґрунтуються на використанні статистичної ретроспективної інформації, інформації про аналоги новостворюваної продукції. До фактографічних методів відносяться методи екстраполяції тенденцій, регресійні моделі, факторні моделі. Економіко-математичне моделювання являє собою побудову штучних моделей математичних аналогів, які за допомогою рівнянь і нерівностей описують досліджуваній економічній об'єкт. Моделювання надає можливість враховувати систему факторів, визначити взаємозв'язки, вибрати найкращі варіанти інноваційного розвитку.

Враховуючи досвід передових підприємств, який свідчить про обмеженість екстраполяційних та інтуїтивних підходів, доцільно використовувати комбінацію методів, що може дати більш-менш надійне передбачення майбутнього. Найбільшого поширення в сфері стратегічного управління набули розробки сценаріїв розвитку подій, які включають конструювання майбутнього і визначення напрямів досліджень від теперішнього стану до майбутнього. Такі сценарії займають проміжне положення між експертними методами і методами моделювання та мають бути змістовними й достовірними.

Слід також враховувати факт дефіциту необхідної інформації для оцінки зовнішнього і внутрішнього середовища. Застосування методу експертних оцінок допоможе компенсувати цей недолік, надасть можливість оцінити фактори й критерії зовнішнього середовища та внутрішніх можливостей, визначити їх стан.

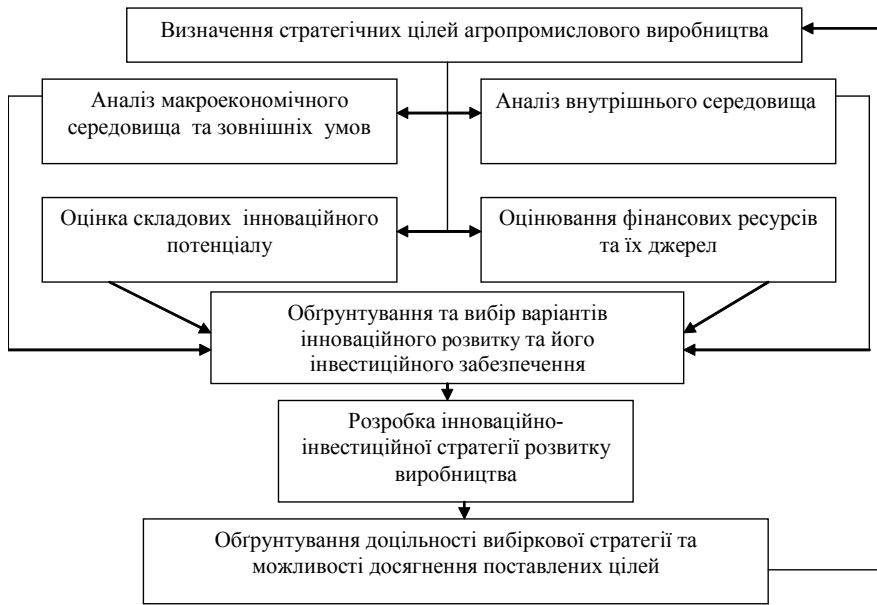

Рис. 1. Алгоритм формування інноваційно-інвестиційної стратегії розвитку підприємств

Процес формування інноваційно-інвестиційної стратегії являє комплекс процедур від визначення цілі та завдань інноваційно-інвестиційної діяльності, до розробки основної концепції стратегії інноваційного розвитку (рис. 1).

Процес формування інноваційно-інвестиційної стратегії починається з обґрунтування економічної доцільності інноваційних ідей. Відомо, що інновації можуть відноситися як до товарів, техніки, технології, так і до форм організації виробництва й управління, тобто є якісними змінами у виробництві. Пошук інноваційних ідей є значною і відповідальною ланкою планування інноваційно-інвестиційних процесів у агропромисловому виробництві. Потенційними передумовами виникнення ідей, планування стратегії розвитку, а також здійснення інноваційно-інвестиційної діяльності підприємствами є аналіз і оцінка наявної сукупності всіх необхідних ресурсів, або іншими словами необхідно знати рівень спроможності підприємств розробити та впровадити інновації, що дасть можливість виявити "проблемні ланки", удосконалення яких буде сприяти розвитку виробництва на основі інноваційної діяльності.

Необхідність аналізу параметрів зовнішнього середовища обумовлюється тим, що діяльність підприємства в значній мірі визначається зовнішніми умовами, насамперед, потребами і попитом споживачів, поведінкою конкурентів і ділових партнерів, політикою держави тощо. В економічній літературі виокремлюють чотири групи факторів зовнішнього середовища підприємства: політичні, економічні, технологічні та соціальні фактори [1; 5; 6]. Аналіз політичної складової передбачає вивчення нормативно-законодавчих актів, які встановлюють правові норми і відносини в сфері інноваційної діяльності, інноваційної політики держави, її можливостей ефективно впроваджувати інноваційну модель розвитку національної економіки. При вивченні економічної складової зовнішнього середовища визначаються рівень економічного розвитку й доступність ресурсів, рівень оподаткування тощо. Отримані дані й характе-

ристика циклу розвитку підприємства обумовлюють вибір найбільш ефективної стратегії його розвитку. Аналіз технологічної складової, яка представлена факторами науково-технічного прогресу, дозволить своєчасно визначити інноваційну спроможність оновлювати та виготовляти нову продукцію, модернізувати технології виробництва й збути продукції.

Слід зазначити, що в процесі проведення аналізу зовнішніх факторів необхідно також здійснити діагностику конкурентного середовища, визначити основних конкурентів, встановити ключові фактори успіху. На основі проведеного конкурентного і галузевого аналізу робиться висновок про загальну привабливість галузі.

Другою складовою частиною стратегічного аналізу є внутрішній аналіз, під час якого оцінюються сильні й слабкі сторони підприємств, аналізується їх ресурсний потенціал, внутрішні можливості. Під час оцінки можливостей виробництва для досягнення стратегічних цілей інноваційного розвитку необхідно підібрати таку структуру ресурсів, яка б сприяла найбільш повному розкриттю його інноваційного потенціалу.

Слід відмітити, що структура ресурсного потенціалу у кожного підприємства має свої особливості як у складових, так і їх вагомості. Варіантність компонентів ресурсного потенціалу визначається, насамперед, розмірами підприємства, його місцем на ринку, напрямками діяльності. Для проведення оцінки інноваційних ресурсів вважаємо доцільним використовувати експертний метод і метод кореляційно-регресійного аналізу. Застосування цих методів дозволить отримати інформацію про ситуацію, в якій знаходиться підприємство з позиції рівня використання потенціалу та допоможе спрогнозувати тенденції зміни окремих його складових у забезпеченні вибору найкращого варіанту інноваційної стратегії розвитку.

Отже, інноваційно-інвестиційна стратегія розвитку агропромислового виробництва має свої особливості, серед яких нами відмічаються такі: використання специфічних методів та засобів ринкових досліджень; підвищення рівня інформаційного забезпечення формування інноваційно-інвестиційної стратегії; підвищення рівня прогнозування майбутнього розвитку в результаті реалізації інноваційної стратегії; оцінка інноваційної спроможності підприємства.

Слід зазначити, що важливою особливістю розробки інноваційно-інвестиційної стратегії розвитку виробництва є значне збільшення обсягів інформації, безперервне її накопичення і аналіз з метою обґрунтованого вибору інноваційного шляху розвитку, своєчасного реагування на виникаючі ринкові ситуації. В значній мірі це стосується інноваційних проектів розробки нових видів продукції, оскільки вони потребують особливо детального обґрунтування внаслідок високого рівня

невизначеності їх результатів [2; 7]. Це обумовлює необхідність визначення достатнього обсягу інформаційної бази при виборі варіанту інноваційного розвитку агропромислового виробництва.

Як відомо, на інноваційну діяльність найбільш негативно впливає нестача фінансових ресурсів, необхідних для впровадження нововведень у виробництво. Тому ретельний добір методів, джерел фінансування інновацій є важливою особливістю формування й реалізації інноваційно-інвестиційної стратегії розвитку виробництва. Оскільки під час реалізації інноваційного проекту через вплив чинників зовнішнього і внутрішнього середовища, фактична ситуація на підприємствах може змінюватись за різними напрямками, інноваційно-інвестиційна стратегія повинна передбачити поетапне фінансування й можливість модифікації структури джерел інвестування, що відповідатиме новій ситуації, новому сценарію розвитку подій в зовнішньому та внутрішньому середовищі підприємств. Поетапне фінансування буде сприяти мінімізації ризику, гнучкості процесу формування оптимальної структури джерел фінансування інновацій.

Розробка і виведення на ринок інновацій завжди пов'язана з ризиком, що обумовлює необхідність аналізу факторів ризику та оцінки ступеня їх впливу при виборі інноваційно-інвестиційної стратегії розвитку виробництва. Основними причинами ризику можна вважати такі: можливі зміни економічного, політичного, соціального, середовища господарювання в процесі розробки інновацій і просування їх на ринку; низький рівень сприйняття інновацій споживачами; непередбачуваність дій конкурентів; прискорення темпів науково-технічного прогресу; неадекватна оцінка власних можливостей виробництва й збуту продукції тощо.

У зв'язку з цим, під час формування інноваційно-інвестиційної стратегії розвитку необхідно реально прогнозувати й кількісно оцінити ризик інноваційно-інвестиційної діяльності з урахуванням всього комплексу факторів ризику. Це обумовлює необхідність розробки комплексу заходів, спрямованих на уникнення, компенсацію або запобігання можливих негативних наслідків. Причому таку роботу неминуче доводиться вести в умовах обмеженості інформації, що вимагає специфічних методів оцінки ризику.

ВИСНОВОК

Таким чином, науково обгрунтований процес вибору й формування конкретного варіанту інноваційно-інвестиційної стратегії розвитку підприємства повинен відповідати таким критеріям: відповідність загальній економічній стратегії та цілям інноваційного розвитку агропромислового виробництва; відповідність зовнішнім умовам і ресурсному потенціалу галузі; здатність гнучко змінюватись відповідно новим умовам функціонування; функціональна ефективність та інформаційна прозорість; врахування ступеня впливу ризиків та розробка програми заходів щодо їх зниження. Використання таких оціночних критеріїв виступає обов'язковою умовою формування інноваційно-інвестиційної стратегії, ефективної системи управління процесами інноваційного розвитку підприємства, що в цілому сприятливо впливатиме на функціонування всієї економіки країни.

Література:

1. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия / И. Ансофф. — СПб.: Издательство "ПИТЕР", 1999. — 416 с.
2. Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент: учебный курс / И.А. Бланк. — К.: Эльга-Н, Ника-центр, 2001. — 448 с.
3. Вініченко І.І. Інвестиційна діяльність сільськогосподарських підприємств: монографія [Текст] / І.І. Вініченко. — Донецьк: Юго-Восток, 2010. — 444 с.
4. Гитман Л.Дж. Основы инвестирования / Л.Дж. Гитман, М.Д. Джонк; пер. с англ. — М.: Дело, 1997. — 1008 с.
5. Норт Д. Институції, інституційна зміна та функціонування економіки / Д. Норт; [пер. с англ. І. Дзюб]. — К.: Основи, 2000. — 200 с.
6. Розенберг Дж.М. Инвестиции: Терминологический словарь / Дж.М. Розенберг. — М.: ИНФРА-М, 1997. — 400 с.
7. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер. — М.: "Прогрес", 1982. — 754 с.
8. Ястремська О.М. Інвестиційна діяльність промислових підприємств: методологічні та методичні засади / О.М. Ястремська. — Х.: ХДЕУ, 2004. — 472 с.
9. Ball D. The future of Investing in Europe's Markets after MiFID / D. Ball. — John Wiles & Sons, Ltd, 2007.
10. Coenenberg A. Wertorientierte Unternehmensführung: vom Strategieentwurf zur Implementierung / A. Coenenberg, R. Salfeld. — Stuttgart: Schaffer-Poeschel Verlag, 2003. — 168 p.

References:

1. Ansoff, I. (1999), *Novaja korporativnaja strategija* [New corporate strategy], PITER, Saint-Petersburg, Russia.
2. Blank, I. A. (2001), *Investicionnyj menedzhment* [Investment management], Jel'ga-N, Nika-centr, Kiev, Ukraine.
3. Vinichenko, I.I. (2010), *Investytsijna diial'nist' sil's'kohospodars'kykh pidprijemstv* [Investment activity of agricultural enterprises], Yuhovostok, Donetsk, Ukraine.
4. Gitman, L. Dzh. (1997), *Osnovy investirovanija* [Fundamentals of Investment], Delo, Moscow, Russia.
5. Nort, D. (2000), *Instytutsii, instytutsijna zmina ta funktsionuvannia ekonomiky* [Institutions, institutional change and functioning of the economy], Osnovy, Kyiv, Ukraine.
6. Rozenberg, Dzh. M. (1997), *Investicii: Terminologicheskij slovar'* [Investments: Terminological dictionary], INFRA-M, Moscow, Russia.
7. Shumpeter, J. (1982), *Teorija jekonomicheskogo razvitija* [Theory of economic development], Progress, Moscow, Russia.
8. Yastrems'ka, O.M. (2004), *Investments industry: methodological and methodical principles* [Investytsijna diial'nist' promyslovykh pidprijemstv: metodolohichni ta metodychni zasady], KhDEU, Kharkov, Ukraine.
9. Ball, D. (2007), *The future of Investing in Europe's Markets after MiFID*, John Wiley & Sons Ltd, Hoboken, USA.
10. Coenenberg, A. and Salfeld, R. (2003), *Wertorientierte Unternehmensführung: vom Strategieentwurf zur Implementierung*, Schaffer-Poeschel Verlag, Stuttgart, FRG. *Стаття надійшла до редакції 29.01.2019 р.*